

Спогади О. Євтухіва про події Української революції на Поділлі у лютому – травні 1918 р.

Вивчення подій Української революції також передбачає вивчення особистостей її учасників. Зокрема, важливим є вивчення мемуарної спадщини діячів Української революції у регіонах, що, на відміну від політиків загальноукраїнського масштабу, залишається менш відомою. До прикладів такої належать спогади військового і громадського діяча, інженер-економіста Олександра Юрійовича Євтухіва (1898-1966).

Мета статті – привернути увагу до спогадів О. Євтухіва про події Української революції на Поділлі у лютому – травні 1918 р.

О. Євтухів народився 15 лютого 1898 р. у м. Кам'янець-Подільський (сучасна Хмельницька область). Закінчив початкову школу у с. Цвіклівці, Кам'янець-Подільську класичну гімназію, 1916 р. навчався на юридичному факультеті в Університеті св. Володимира. Призваний до російської армії. Закінчив Петербурзьку Павлівську військову школу [4, арк. 1-5]. В українській армії від жовтня 1917 р. до липня 1921 р. Обіймав різні керівні посади, зокрема, 1918 р. був отаманом залоги м. Вінниці, помічником Подільського губернського комісара. Із 1919 р. працював при українській дипломатичній місії на Кавказі (Тифліс, нині Тбілісі), посольстві в Туреччині. 1920 р. інтернований у таборах на території Польщі, звідки утік до Німеччини, де навчався у Берлінській торговельній академії [1, с. 222]. У 1924-1929 рр. вчився в Українській господарській академії у м. Подебради (Чехословацька республіка). Здобув фах інженер-економіст. У 1927 р. був слухачем студій інтернаціонального університетського Товариства для Ліги Націй у Женеві. Член Товариства Українських інженерів в ЧСР [3, с. 113, 240-241]. Працював на фабриці Кольбен-Данек. У роки Другої світової війни виїхав до Німеччини, а потім – до Венесуели [1, с. 223]. Помер 7 червня 1966 р. у м. Каракас [2].

У травні-червні 1919 у Тифлісі (нині - Тбілісі) написав «Мої спомини». Їх друга частина, підготовлена 3-7 червня 1919 р., зокрема, стосується вінницької та кам'янець-подільської сторінок військово-політичної діяльності О.Євтухіва. Спогади зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України у м. Києві у фонді «Українська Господарська Академія в Чехословацькій республіці, м. Подебради» (ф. 3795) [5, арк. 82-83].

Друга частина споминів розпочинається із прибуття О. Євтухіва до Вінниці. Із метою надання можливості широкому колу істориків і краєзнавців використовувати їх у дослідженнях, вони подаються з деякими скороченнями, мовою оригіналу, зі збереженням особливостей авторського правопису.

«Вінниця – Кам'янець-Подільський. Тут я зараз же пійшов до моїх добре знайомих ще по Кам'янцю – Галицьких. Коли я прийшов до них, то в мене був такий вигляд ... , тетя А. котра перша відчинила мені двері, чуть не впала з переляку – думала, який грабіжник. Я трохи привів себе до християнського вигляду, але все ж він заставляв бажати багато кращого. Спокійно, спочиваючи після своїх митарств, я провів тут до 12 лютого, а потім знов винирнув на поверхність бурхливих політичних подій. Справа в тім, що наше Правительство в той час заключило з Німеччиною згоду в справі України від більшовиків; про це вже носились чутки, але не було ще нічого певного. Я забув ще додати, що у Вінницю прибуло багато таких, як і я старшин, урядовців, були де – котрі члени Ради і т. и. 12 [лютого] ці чутки починають циркулювати по місту більш уперто, ніж раніш. Це подало повод всім дійсним українцям в Вінниці згуртоватись в відділ Вільного Козацтва, що і було зроблено негайно. 14 числа наші вже захопили Окружний Суд, де були величезні склепи зброї, знарядів і іншого. Людність тільки дивувалася, як це так скоро було все зроблено, люди гарно зорганізовані й озброєні. Діяльну участь тут приймала Вінницька Вчительська Семінарія на чолі з сотником Мукоїдом учнем її ... Захоплення Окружного Суду як раз зовпало з поширенням чуток про наступи німців на Козятин з боку Бердичіва, а від Козятина до Вінниці 3 станції (Калинівка, Гулівці і Голендри). Вінницький Совдеп утік по вузкоколейці на Немирів ще 13

вночі. 14 з ранку утікали під охороною червоногвардейців останні більшовицькі діячі Вінниці ... Захватить Окружний Суд ми захватили, а влада, після того, як утікли совдепці, ніким не приймалась. А було це через те, що з Жмеринки двічі приїздив броньовий потяг ворога і починав обстріл міста. Сили у нас були зовсім не так значні. Між іншим большевики так хутко утікали звідсіль, що не встигли попередити усіх своїх співробітників, так що ми полонили чимало червоногвардейців, котрим нічого не було відомо про від'їзд.

15 [лютого] з ранку у нас появилися відомості, що Козятин занято німцями і через те ми почали більш рішуче зміцнити Вінницю. Заняття Козятина задало нам багато бадьорості. Того ж дня під вечір нас цільканадцять старшин їздили з кулеметами на паровику за ст. Тюшки, розібрали там колію, мали бій з большевиками й угнали звідтіль цілий вантажний потяг ворога; причіпивши його до паровика; з багатим інтендантським майном. Вечір вже ми знали, що большевики почали тікати з Жмеринки в напрямкові на Одесу. 16 [лютого] в 1 час ночі прибув у Вінницю перший ешелон німців і в ній остаточно зміцнилася українська влада. Я був призначений комісаром Вінницької в'язниці, пробувши на цій посаді рівно 1 день, бо 17 [лютого] одержав друге призначення. В момент приходу німців я якраз пішов з моїм товаришем по Кам'янецькій гімназії Ю. Галицьким, на станцію, щоб власними очима побачити їх. З ними був якийсь наш старшина; з ним ми довго балакали. 17 [лютого] в годин 2 дня мене було призначено Отаманом Залози м. Вінниці. Наказ про це був присланий з нашої ставки і зафіксований Подільською Губерніяльною Радою, в склад котрої входили відомі Подільські діячі д. д. Видибіда, Мачушенко [,] д-р Базилевич і інші. Жив я тоді на Миколаївській, в сем'ї д-ра Галицького. Спервоначалу мені було там не повірили про моє нове призначення, так хутко слідували події одна за другою. А потім – повірили, коли на вулицях появилися накази за моїм підписом. Перш усього я почистив склад Управління Отамана Залози, повиганявши усіх непевних людей. Моїм есаулом був мій товариш Ол. Чирський. Він дуже добре робив труси за зброєю, військовим майном. ... Тут же при мені була виконана демобілізація 2 корпусів і багатьох інших дрібних

військових частин. Словом; праці було досить, вистачало. В часи спочинку я користувався самохідом – кареткою, реквізірованою у гр. Грохольського. ... В моїм управлінні працювали старшини Калайда, Сосновський, Федорів, Лозінський і др. Багато старшин займали писарські посади: потім вони вибилися і з приємністю споминали часи зовмісної праці. Жив я з ними гарно, але службу вимагав; потім, як я чув, нарікань на мене не було. В Вінниці я утихомирював персонал в'язниці, котрий завів у себе большевицький комітет, розігнав усіх виборних начальників, і встановив тих, що були за Центральної Ради. В'язничиним Інспектором був тоді д. Галицький у котрого я мешкав і комітет доглядачів скинув. Взагалі я почував себе сем'єю Галицького, як з рідними. Може це і зробило деякий вплив в палкій участі що до ліквідування большевиків у в'язниці. Комітету я заборонив збиратись під страхом суворих кар. Таке саме було і з писарським комітетом у Вінницького Військового Начальника полковника Борейка, дуже, славної людини

Тоді ж мною було почато формування Винницького Куріня імені полковника Богуна. На чолі його стояв старшина Коваленко. Була зовсім перечищена міліція, бо тоді в місті був оголошен стан облоги і уся повнота влади, яко військової, так і громадської, находилась у мене. Контррозвідка діяльно лапала позалишавшихся большевиків. Миж иншим, був злапаний ад'ютант м-м Бош, котрого я відправив в Київ, до Міністерства Судових Справ. Було кілька розстрілів, але це робилося тихо, що б не робити обурення поміж населення. Перші часи я почував себе досить неспокійно, бо посада була дуже відповідальною, раельної сили в місті було мало (курінь почав тільки формуватися, а німецький відділ прибув в місто на постійне мешкання приблизно через місяць), в повіті що бродили дрібні банди бандитів. Взагалі в місті поширювались провакаційні чутки. Особливо, таким Цент[р]обрехом був Літин, в 20 верствах від Вінниці. Казали, що там скупилось 20.000 матросів-большовиків, вже декотрим був певно відомий день офензиви на Винницю і т. и. Миж иншим, багато сполоху зробив повертавшийся з позиції 257 п. Український Евпаторійський полк. Здалека його прийняли за колону

большовиків і зготовились, навіть, до бою. ... Винницьким повіті стояло досить польських військових частин, з котрими були знамениті бої у наших селян під ст. Гніванню. Отже мною і був, в відповідь на всі ці чутки, спеціальний карний відділ до Літина, котрий складався на половину з австрійців і наших козаків. Було придано 2 кулемети. В Літині була зроблена пильна чистка, знайдено чимало зброї, кілька розстріляно й привезено мені цілий комітет з 8 душ. Переляку було зроблено в Літині дуже великого і з тієї пори це місто стало самим спокійним місцем на Поділлі. Правда, я потім одержав листа від Літинського міського голови, що я не маю права посилати експедиції до другого повіту і т. и. Взагалі, протест. Потім я мав з ним балачку по цій справі і виявилось, що він був примушений до цього протесту де-котрими колами Літинського населення, котрим ця експедиція прийшлася не по смаку. Миж иншим йому хотіли нести розстріляних більшовиків їх родичі йому на квартиру, гадаючи, що експедиція була надіслана по його клопотанню. При дальнійшій балачці я випадково узнав, що він – співслуживець мого покійного батька. З свого боку він цілком поділював мій чин діяльності. Помішником Губерніяльного Комісара з резиденцією у Винниці був д. Дудич, з котрим я розійшовся під кінець в поглядах в справі порядкування у місті і повіті. Він мав все більш гуманні тенденції, а я, як військова людина, не міг з цим згодитись. І дійсно людність тоді настільки росхлябалася що її можна було перевести до належного вигляду тільки рішучими мірами, звичайно, не переходючи границь демократичності. Наслідком рішучих мір у Винниці був відносний спокій у місті і повіті, за те я почав одержувати по пошті цілу низку анонімів, були відомости, що хто-то збирався кинуть ручну гранату в мій самохід і т. и. Крім того посипалися жалоби до Військового Міністерства, Я не знаю, чім би це все скінчилося на далі, як би я ще залишився в Винниці, але мене несподіванно було викликано депешою у Київ до Військового Міністра Жуківського, де я одержав ще вищу посаду. ... У Києві я сидів доб 10. Тоді моя кандидатура була виставлена Поділля Губерською Радою (склад її я вище зазначив), на посаду Губерніяльного Коменданта Поділля. І головне те, що мене ніхто не попередив

з приводу цього і як я їхав, то не знав, чого мене викликають. Думав, що все нарobili доноси. Перш усього перебалакав з Начальником Канцелярії Військового Міністра Ковалевським; а потім-з Жуківським. Цей, я гадаю, думав знайти в мені старого, кадрового старшину і було мені видно, що моя молодість була йому приємною несподіванністю. Спитався про рангу. Я відповів. Потім сказав, що завдяки клопотання Подільської Губерської Ради, я призначаюся Губкомендантом Поділля. По старому ця посада відповідала військовому Генерал-Губернатору. Про мое призначення я узнав від п. Ковалевського ще за 2 дні до аудієнції у Военміна. Обмірковавши добре цю справу, я вирішив, що це мені було би дуже важко. Як відомо, той мент був дуже відповідальний, ця посада вимагала великого адміністраційного хисту і надзвичайного політичного такту в зносинах з німецько-австрійською владою. ... Ось я і заявив п. Жуківському, що згоден на Помішника Губкоменданта, а Комендантом хай призначає кого постаріше, від мене. На великий жаль, підходящих кандидатів в ту пору не було з старих старшин й мене було призначено В. О. Губкоменданта, котрим я і пробув більш місяця і лише потім прислали полковника Івашиненка, а мене призначили його помішником. ... Це своє нове призначення я одержав 19 березня 1918 року. Отаман Жуківський в останні день, при моєму від'їзді до місця призначення, в Кам'янець-Подільський, підкреслив, що він зовсім не тримається старого прінципу видвигати старих діячів, а, навпаки дає путь молодим, котрі видивгаються солідними громадськими організаціями. Тоді ж я і одержав аванса в 100.000 карбованців (Миколаєвськими п'ятисотниками). До приїзду п. Івашиненка я почував себе но зовсім приємно у ролі військового управителя Подільської губернії з 7 з лишнім мільонним населенням. Кругом творилася страшна анархія, як в прифронтівій полосі, австріяки дозволяли собі більш, ніж слідувало, грошей було зовсім мало, повітових комендантів довго не прислали і її обов'язки виконували, згідно мого розпорядження всі повітові військові начальники. По губернії часто бували вибухи, бо сили повітових сотен, котрі при загальній розрусі, формувалися слабо, були зовсім незначні. Скарбниця була пуста, позаяк большевики добре її почистили наслідок. У

Київі тиж бракувало грошей. Приходилося жити авансом, що привіз з собою. Роботи було – з ранку до ночі. Бувало, прийду до дому в ночі і рву волосся на голові, чому заліз в цюю гісторію. І з великим жалем поминав службу у Винниці, де усе було в маленькім масштабі. З початку, після моєї відмови, кандидатом на Губкомендата був д-р Базилевич – член Подільської Ради і брат персонального осавула Жуківського. Потім він зрікся. Що торкається складу мого Штабу, то я склав його з особисто відомих мені людей. Звичайно, всі відповідальні посади займалися старими кадровими старшинами, відповідно їх житового та службового досвіда. Але всі нищі посади, ославулів, їх помушників, старшин і урядовців для доручень займалися моїми товаришами по гімназії і університету. Я знав, що мої люди мене не підведуть, в невірних може кроках, - порадять. Служили у мене мої товариші – В. Миронович, Ол. Чирський і потім ще його брат, Ю. Галицький ... , В. Пінчук, М. Колінський і чимало других. Звичайно, свій свого підтримує і дає перевагу перд всіма, що правда. З Винниці я привіз з собою Штаб в 10 чоловік. Миж ними були мої Винницькі старшини Лихогляд і Будзілло. Крім того мої люди були розіслані пошти у всі повіти Поділля. Характерно те, що де-котрі з них, кого я рахував своїми кращими приятелями (правда, тільки 2), потім підкоповались під мене. Губерніяльним Комісаром був тоді д. Степура, котрого потім переведено до Харківа. Праці було страшенно багато, приходилось часто іздити по губернії, в повіти, і персонально давати вказівки. Незабаром до гетьманського перевороту приїхав новий комендант, полковник Івашиненко, б. виборний командір 56 п. дивізії. Мене було призначано його помішником. Це була надзвичайно м'ягка людина. Як водиться, він привіз з собою своїх людей і моїх почав поступенно спихати у повіти. Наприклад, Шура Ч., мій осавул, попав у Брацлав. Я тоді більш бував в роз'їздах і не був в курсі справи. Його окружала тепла компанія кадрових товаришів, котрі потім і підвели його, як то кажуть - [«]під Іцкову сучку». Я, Богу дякувати, був від них у сторінці. Гетьманом було всім більш менш значним чинам вставлене перо і ми всі полетіли. Потім вже приїхав гетьманський комендант Сароченко. Мижиншим, він викопав, що за підписам

Івашіненка, було виписано куди сь з інтенданства до 20.000 порожних міхів, котрі потім десь зникли. Як їх пільно не шукали, - нічого не допомгло. З приводу його було підняте діло, в котрім виявилося, що цього папера підсунули д. Івашіненкові його кадрові приятелі. Після мого усунення я одержав від Отамана Осецького (Начальника Головного Штабу) депешу прибути в його розпорядження. На Пасху (5-7 травня 1918 р. – І. Р.), пам'ятаю у нас був бенкет, на котрім мною було звернуто увагу моїх товаришів (звичайно,- в своїм крузі), на аналогію слів: «гетьман» і геть». І фамілія «Скоропадський» - від слів – «скоро падає». Це чуть не викликало великого скандалу, бо вино розв'язало думки усіх. Тут же мали присутність старшини-галичини. Через 7-8 день після мв. Паски, я відбув у Київ в розпорядження Начальника Головного Штабу» [5, арк. 82-83].

Отже, спогади О. Ю. Євтухіва є важливим, маловідомим історичним джерелом, в якому показано події Української революції 1918 р. Привертає увагу саме регіональний аспект: лютий – травень 1918р. , наведено маловідомі подробиці розбудови нових органів влади на Поділлі.

Джерела і література:

1. Коваль Р., Моренець В. «Подєбрадський полк» Армії УНР. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2015. – 376 с. – С. 306.
2. Коваль Р. М. ЄВТУХІВ Олександр Юрійович // http://esu.com.ua/search_articles.php?id=17434
3. Наріжний С. Українська еміграція. Прага: Knihtisk, 1942. 364 с.+I-CCXXXII с.
4. ЦДАВОВУ, ф. 3795, оп. 1, спр. 1057
5. ЦДАВОВУ, ф. 3795, оп. 5, спр. 78.

Ратушняк Ігор Іванович

Магістр – дослідник історії , викладач кафедри Філософії та суспільних наук

Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

laplace1979@gmail.com

067 9654815